

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Obywatelskich

dr Janusz Kochanowski

RPO-548579-VII-708/07

00-090 Warszawa Tel. centr.022 551 77 00
Al. Solidarności 77 Fax 022 827 64 53

Warszawa, 24/04/2007r.

Trybunał Konstytucyjny

Warszawa

Wniosek

Rzecznika Praw Obywatelskich

Na podstawie art. 191 ust. 1 pkt 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.) oraz art. 16 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147 ze zm.)

wnoszę o

stwierdzenie niezgodności :

- 1) art. 260 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 ze zm.) z art. 18 oraz art. 68 ust. 3 Konstytucji RP,

2) § 33 ust. 2 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 stycznia 2004 r. w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowania tych czynności (Dz. U. Nr 15, poz. 142) z art. 213 oraz z art. 249 § 3 pkt 7 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557 ze zm.) oraz z art. 92 ust. 1 Konstytucji RP.

Uzasadnienie

I. Na tle indywidualnych spraw dotyczących zatrzymania i tymczasowego aresztowania kobiet w ciąży ujawnił się istotny problem dotyczący wykonywania tymczasowego aresztowania w sprawach, w których osobą tymczasowo aresztowaną jest kobieta w ciąży.

Wskazać na wstępie należy, że przepisy Kodeksu postępowania karnego nie wyłączają stosowania tymczasowego aresztowania w stosunku do kobiet w ciąży. Z art. 259 § 1 pkt 1 k. p. k. wynika jedynie, że jeżeli szczególne względy nie stoją temu na przeszkodzie, należy odstąpić od tymczasowego aresztowania, zwłaszcza gdy pozbawienie oskarżonego wolności spowodowałoby dla jego życia lub zdrowia poważne niebezpieczeństwo. Przepis ten ma zastosowanie do wszystkich oskarżonych i nie traktuje w sposób szczególny oskarżonych - kobiet w ciąży.

Również przepisy Kodeksu karnego wykonawczego regulujące wykonywanie tymczasowego aresztowania (rozdział XV k. k. w.) nie określają w sposób szczególny sytuacji prawnej kobiet w ciąży. W konsekwencji przepisy te nie określają też czy tymczasowe aresztowanie powinno być wykonywane poza aresztem śledczym, ewentualnie od jakiego okresu ciąży tymczasowe aresztowanie powinno być wykonywane poza aresztem śledczym. Z

treści art. 213 k. k. w. wynika jedynie, iż w przypadkach określonych w Kodeksie postępowania karnego tymczasowe aresztowanie wykonuje się poza aresztem śledczym w zakładzie leczniczym wskazanym przez organ, do którego dyspozycji tymczasowo aresztowany pozostaje. Organ ten określa również warunki umieszczenia tymczasowo aresztowanego we wskazanym zakładzie leczniczym.

Powołany art. 213 k. k. w. odsyła zatem przede wszystkim do art. 260 k. p. k. stanowiącego, że jeżeli stan zdrowia tego wymaga, tymczasowe aresztowanie może być wykonywane tylko w postaci umieszczenia w odpowiednim zakładzie leczniczym. Wynika z niego, że stan zdrowia oskarżonego, który uniemożliwia wykonywanie w stosunku do niego tymczasowego aresztowania w areszcie śledczym, nie stanowi podstawy do odstąpienia od stosowania tymczasowego aresztowania, lecz jedynie zobowiązuje do umieszczenia tymczasowo aresztowanego w odpowiednim zakładzie leczniczym. Zasada ta, z powodu braku innych norm regulujących w sposób szczególny sytuację prawną kobiet w ciąży, znajduje zastosowanie także do kobiet w ciąży.

Niezależnie od powyższych regulacji prawnych rangi ustawowej, które - jak już wspomniano - nie określają w sposób szczególny materii wykonywania tymczasowego aresztowania w stosunku do kobiet w ciąży, w obrocie prawnym funkcjonuje § 33 ust. 2 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu bezpośredniego skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowania tych czynności. Stanowi on, iż do aresztu śledczego nie podlega przyjęciu kobieta od 28 tygodnia ciąży.

II. Na tle powołanych przepisów wyłaniają się dwa niezwykle istotne problemy natury konstytucyjnej. Pierwszy z nich dotyczy realizacji przez władzę publiczną konstytucyjnych obowiązków w zakresie zapewnienia szczególnej opieki kobietom ciężarnym. Drugi problem

dotyczy przestrzegania przez władzę wykonawczą granic upoważnienia ustawowego i związanej z nim arbitralności rozstrzygnięć dotyczących kobiet w ciąży.

W świetle art. 18 Konstytucji RP macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej. Wskazaną ustrojową zasadę rozwija art. 68 ust. 3 Konstytucji RP stanowiąc w omawianym zakresie, że władze publiczne są obowiązane do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej kobietom ciężarnym.

Art. 18 Konstytucji RP pełni podwójną funkcję. Z jednej strony jest on elementem aksjologii konstytucyjnej, czego konsekwencją jest to, że pozostałe normy konstytucyjne i ustawowe należy stosować mając na względzie możliwie najpełniejszą realizację zasady ochrony i opieki macierzyństwa i rodzicielstwa. Z drugiej strony art. 18 Konstytucji RP pełni rolę normy programowej, co przesądza o tym, że nie może on stanowić podstawy indywidualnego dochodzenia roszczeń, w szczególności zaś skargi konstytucyjnej (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 lipca 2000 r., sygn. akt SK 21/99, OTK z 2000 r., Nr 5, poz. 144). Jednak - na co wskazuje L. Garlicki (por. „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz” pod red. L. Garlickiego, t. III, komentarz do art. 18, s. 3) - art. 18 Konstytucji RP może być „(...) samoistną podstawą oceny konstytucyjności w innych postępowaniach, bo unormowania ustawowe, które przekreślałyby istniejący system ochrony i opieki wartości rodzinnych, mogłyby - tylko z tego powodu - zostać uznane za niezgodne z konstytucją.”

Z kolei powołany art. 68 ust. 3 Konstytucji RP nakłada na władze publiczne obowiązek zapewnienia kobietom ciężarnym opieki zdrowotnej. Przy czym nie może to być jakakolwiek opieka zdrowotna, lecz musi być to opieka szczególna. Intensywność tej opieki musi w związku z tym być dalej idąca niż w odniesieniu do pozostałych osób korzystających z opieki zdrowotnej. Dlatego też treść art. 68 ust. 3 Konstytucji RP należy odczytywać w ten sposób, iż zobowiązuje ona władze publiczne do szczególnego traktowania kobiet w ciąży w zakresie opieki zdrowotnej. Przesłanką tego szczególnego traktowania nie jest zaś stan zdrowia kobiety,

lecz sam fakt, iż kobieta znajduje się w ciąży. Wyrazem tego na poziomie ustawodawstwa zwykłego jest treść art. 2 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. Nr 17, poz. 78 ze zm.), zgodnie z którą organy administracji rządowej oraz samorządu terytorialnego, w zakresie swoich kompetencji określonych w przepisach szczególnych, są obowiązane do zapewnienia kobietom w ciąży opieki medycznej poprzez opiekę prenatalną nad płodem oraz opiekę medyczną nad kobietą w ciąży.

III. Powołane normy rangi konstytucyjnej oraz normy ustawowe wskazują na ścisłe powiązanie przesłanki stanu zdrowia z ciążą kobiety. Przy tym sam fakt, iż kobieta znajduje się w ciąży nakłada na władze publiczne szczególne, a więc ponadprzeciętne obowiązki w zakresie ochrony zdrowia kobiety oraz opieki prenatalnej nad płodem. Z tego też punktu widzenia trzeba - zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich - dokonać wnikliwej oceny art. 260 k. p. k., według którego jeżeli stan zdrowia oskarżonego tego wymaga, tymczasowe aresztowanie może być wykonywane tylko w postaci umieszczenia w odpowiednim zakładzie leczniczym.

Art. 260 k. p. k. stanowi odstępstwo od zasady wyrażonej w art. 208 § 2 k. k. w., według której tymczasowe aresztowanie wykonuje się w aresztach śledczych. Pozwala on - jak już wspomniano - na zasadzie wyjątku od reguły określonej w art. 208 § 2 k. k. w. na wykonywanie tymczasowego aresztowania poza aresztem śledczym, jeśli wymaga tego przesłanka w postaci stanu zdrowia oskarżonego. Ustawodawca poprzestał w związku z tym na posłużeniu się w omawianym zakresie ogólną przesłanką stanu zdrowia oskarżonego jako przyczyną odstąpienia od wykonywania tymczasowego aresztowania w areszcie śledczym. Nie uwzględnił okoliczności, że tymczasowe aresztowanie może być również stosowane wobec kobiet w ciąży. Tymczasem już sam fakt, iż kobieta znajduje się w ciąży, bez względu na stan jej zdrowia, obliguje władze publiczne, w tym władzę ustawodawczą, do zapewnienia jej

szczególnej, a więc ponadstandardowej opieki zdrowotnej. Dlatego też nie można przyjąć, iż wymóg szczególnej opieki zdrowotnej nad kobietą ciężarną (art. 68 ust. 3 Konstytucji RP) realizuje przepis, który odwołuje się wyłącznie do ogólnego stanu zdrowia, a więc przepis dotyczący wszystkich osób posiadających status oskarżonego i nie uwzględniający ponadprzeciętnych obowiązków jakie z mocy postanowień Konstytucji spoczywają na władzach publicznych w zakresie ochrony rodzicielstwa i macierzyństwa.

W świetle przedstawionych okoliczności, ze względu na naturę regulacji zawartej w art. 260 k. p. k. (reguluje przypadki wykonywania tymczasowego aresztowania poza aresztem śledczym), powinna ona podlegać ocenie z punktu widzenia tego, czy nie brakuje w niej unormowań, bez których, budzi ona wątpliwości konstytucyjne. Zarzut niekonstytucyjności w odniesieniu do art. 260 k. p. k. dotyczy więc tego, co zostało pominięte w jego treści, chociaż ustawodawca postępując w zgodzie z Konstytucją, powinien to unormować.

W literaturze przedmiotu wskazuje się (por. T. Sakowicz „Resocjalizacja skazanych kobiet w Polsce <w:> „Wykonywanie kary pozbawienia wolności w Polsce - w poszukiwaniu skuteczności”, praca zbiorowa pod red. A. Machela, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2006, s. 264), iż w Polsce istnieje „(...) surowsze aniżeli w niektórych krajach europejskich traktowanie kobiet ciężarnych i karmiących. Przepisy prawa karnego na przykład Danii, Norwegii czy Czech nie zezwalają nawet na tymczasowe aresztowanie kobiety ciężarnej. W Czechach Kodeks postępowania karnego przewiduje obowiązek odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności wobec kobiety ciężarnej i karmiącej na okres od sześciu miesięcy do roku, licząc od dnia porodu. Uwzględnia się tu ewentualną szkodliwość kary na życie i zdrowie dziecka.”

Reasumując - w ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich - art. 260 k. p. k. poprzez to, że nie uwzględnia szczególnej sytuacji prawnej kobiet w ciąży zdeterminowanej postanowieniami

Konstytucji, wobec których zastosowano tymczasowe aresztowanie, jest niezgodny z art. 18 i art. 68 ust. 3 Konstytucji RP.

IV. Oceny z punktu widzenia zgodności z obowiązującym w tym zakresie ustawodawstwem oraz Konstytucją wymaga także wymieniona powyżej treść § 33 ust. 2 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowania tych czynności. Zgodnie ze wskazanym przepisem do aresztu śledczego nie podlega przyjęciu kobieta od 28 tygodnia ciąży. Regulacja zawarta w § 33 ust. 2 pkt 2 rozporządzenia dotyczy w związku z tym praw podmiotowych kobiet, wobec których zostało zastosowane tymczasowe aresztowanie. Jej istota sprowadza się zaś do tego, iż wobec kobiet w ciąży wskazany środek zapobiegawczy wykonuje się poza aresztem śledczym, jeśli ciąża trwa co najmniej 28 tygodni.

Wymienione rozporządzenie zostało wydane na podstawie upoważnienia ustawowego zawartego w art. 249 § 3 pkt 7 k. k. w. Zgodnie z tym upoważnieniem Minister Sprawiedliwości został umocowany do określenia, w drodze rozporządzenia, czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowanie tych czynności, uwzględniając w szczególności zasady: rejonizacji osadzania w zakładach karnych i aresztach śledczych, przyjmowania, rozmieszczania i zwalniania osadzonych, poddawania osadzonego czynnościom identyfikacyjnym, obliczania okresu wykonywania kary i środka przymusu, wydawania osadzonych do udziału w czynnościach procesowych oraz godzin przyjmowania ich do zakładów karnych lub aresztów śledczych, a także postępowania z korespondencją osadzonych.

W świetle ustabilizowanego w tym zakresie orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego (m. in. wyrok z dnia 26 lipca 2004 r., sygn. akt U 16/02, OTK z 2004 r., Nr 7, poz. 70)

rozporządzenie musi być wydane na podstawie wyraźnego, a nie opartego jedynie na domniemaniu bądź wykładni celowościowej, szczegółowego upoważnienia ustawy. Rozporządzenie musi także pozostawać w ścisłych granicach udzielonego przez ustawodawcę upoważnienia do wydania tego aktu (co do przedmiotu i treści normowanych stosunków) i służyć wykonaniu ustawy. Ponadto treść rozporządzenia nie może pozostawać w kolizji z Konstytucją, ustawą na podstawie której zostało wydane jak również z wszystkimi innymi obowiązującymi aktami ustawodawczymi.

Zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich regulacja zawarta w § 33 ust. 2 pkt 2 rozporządzenia nie mieści się w granicach powołanego upoważnienia ustawowego. W interesującym zakresie Minister Sprawiedliwości posiada bowiem jedynie ustawowe upoważnienie do określenia, w drodze rozporządzenia, czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania, z uwzględnieniem w szczególności zasady przyjmowania do aresztów śledczych. Oznacza to, iż określając w drodze rozporządzenia czynności administracyjne związane z tymczasowym aresztowaniem Minister Sprawiedliwości zobowiązany był uwzględnić obowiązujące zasady przyjmowania do aresztów śledczych. Upoważnienie ustawowe nie zawiera natomiast umocowania dla Ministra Sprawiedliwości do określenia w rozporządzeniu zasad przyjmowania do aresztu śledczego. W szczególności zaś treść tego upoważnienia nie wyposaża organu władzy wykonawczej w kompetencje normodawcze do określenia czasu trwania ciąży kobiety, który uzasadnia jej przyjęcie do aresztu śledczego. W pojęciu „czynności administracyjnych” nie mieści się w sposób oczywisty materia dotycząca zaawansowania ciąży kobiety tymczasowo aresztowanej. Treść upoważnienia ustawowego musi zaś być wykładana ściśle.

Dlatego też przyjęta w rozporządzeniu regulacja nosi wszelkie cechy arbitralności. W treści Kodeksu karnego wykonawczego jak też w treści upoważnienia ustawowego brak jest bowiem w tym zakresie jakichkolwiek wskazówek dotyczących materii przyjmowania do aresztu śledczego kobiet w ciąży jak też zaawansowania ciąży, które mógłby uwzględnić organ

wydający kwestionowany przepis. W konsekwencji treść § 33 ust. 2 pkt 2 rozporządzenia wbrew art. 92 ust. 1 Konstytucji RP nie została wydana w celu wykonania ustawy, lecz w sposób samodzielny reguluje materię, co do której w ustawie nie ma żadnych bezpośrednich wskazówek. Stąd też omawiany § 33 ust. 2 pkt 2 rozporządzenia jest niezgodny zarówno z upoważnieniem ustawowym zawartym w art. 249 § 3 pkt 7 k. k. w. jak też z art. 92 ust. 1 Konstytucji RP.

Kwestionowany § 33 ust. 2 pkt 2 rozporządzenia jest także niezgodny z art. 213 k. k. w. Art. 213 k. k. w. stanowi -jak już wspomniano - że w wypadkach określonych w Kodeksie postępowania karnego tymczasowe aresztowanie wykonuje się poza aresztem śledczym w zakładzie leczniczym wskazanym przez organ, do którego dyspozycji tymczasowo aresztowany pozostaje. Z art. 213 k. k. w. wynika w sposób jednoznaczny, iż zagadnienie wykonywania tymczasowego aresztowania poza aresztem śledczym ustawodawca pozostawił w swojej wyłącznej kompetencji, skoro tymczasowe aresztowanie wykonuje się poza aresztem śledczym w wypadkach określonych w Kodeksie postępowania karnego. Inną rzeczą jest natomiast sposób wykonania owej kompetencji, co jest również przedmiotem niniejszego wniosku. Nie mniej jednak nie powinno budzić wątpliwości to, iż § 33 ust. 2 pkt 2 rozporządzenia jest również niezgodny z art. 213 k. k. w.

V. Zgodnie z art. 190 ust. 3 zdanie pierwsze Konstytucji RP orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego wchodzi w życie z dniem ogłoszenia, jednak Trybunał Konstytucyjny może określić inny termin utraty mocy obowiązującej aktu normatywnego. Zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich właśnie w sprawie objętej niniejszym wnioskiem zachodzi potrzeba innego określenia wejścia w życie orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego w razie uwzględnienia wniosku. Bezpośrednim skutkiem orzeczenia wydanego w niniejszej sprawie, uwzględniającego wniosek, byłaby bowiem sytuacja, w której w stosunku do kobiet w ciąży, bez względu na to, jaki okres upłynął od początku ciąży, wykonywanie tymczasowego aresztowania odbywałoby się w areszcie śledczym. Wykonanie orzeczenia uwzględniającego

wniosek w omawianym zakresie wymaga więc stosownej interwencji ustawodawczej. Dlatego też, w przypadku uwzględnienia wniosku, wnoszę także o odroczenie wejścia w życie wyroku Trybunału Konstytucyjnego na okres dziewięciu miesięcy.

W związku z poczynionymi uwagami, wnoszę jak na wstępie.

/-/ Janusz Kochanowski